

TEMESVÁR MEGVÉTELE.

1551—1552.

Az 1892-ik évi hadtörténelmi pályázaton pályadíjjal kitüntetett munka..

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

VI.

AZ ERDÉLYI HAD MŰKÖDÉSE, LIPPA VISSZAVÉTELE.

Miután a béglerbég Temesvár alól elvonúlt és a döntő harc elöl kitért, most már az erdélyi hadsereg az azon feladat várakozott, hogy a még a törökök kezében levő három fontosabb erőseget, Becsét, Becskereket és Lippát még az ősz folyamán bármi áldozattal és erőfeszítéssel visszazerezze.

Ez volt a király óhajtása is, aminek — mint alább látjuk — kifejezést is adott, de az akkori körülmények között maguk a vezérek sem tehettek egyebet.

A Lippa visszavételére gyülekezési pontúl kitűzött *Tótváradra* a tiszai megyék felkelő hadai Varkocs Tamás bihari főispán s a betegen fekvő Báthory Endre helyettese, *Perényi Gábor*, vezetése alatt elsőknek vonúltak be.¹⁾ Majd azután az erdélyi hadak is — a melyek Szászvárostól Tótváradig a 160 kilométernyi út *október 21-től 31-ig*, tehát 10 nap alatt tették meg — lassú, vonatott, gyülekezéssel szintén megérkeztek.

¹⁾ Tinódi: Erdélyi historia, II. r. 1185—1193. v. s. Istvánffy: 187.

A sereg vezetése a király által fővezérré kinevezett Fráter György kezében vala, de a harczintézkedéseket és ostrom-munkálatokat Castaldo vezette, aki mindenekelőtt a seregrészeket szorosabb harczászati egységbe és pedig hadtest-kötélékbe iparkodott beosztani.

Az *1. hadtestet* Castaldo és Pallavicini tábornokok német, olasz és spanyol gyalog zászlóaljai és lovas századai képezték, létszám szerint 12,000 ember.¹⁾

A *2. hadtest* Fráter Györgynek, mint erdélyi vajdának csapataiból alakult, melyekhez hozzájárultak *Bánky Pál* alvajda, *Enyingi Török János*, *Kendy Ferencz* és *Ödönffy László* lovasscapatái, az erdélyi hadra kelt nemesség, a székelyek és szászok hadjutaléka. A források nem közlik a létszámot.²⁾

A *3. hadtest* Nádasdy Tamás dunántúli főkapitány, továbbá *Magyar Bálint*, *Gyulafi László* és *Abstémus* Sebestyén dandáraiból állott,³⁾ de létszáma a történeti adatokból fel nem deríthető.

A *4. hadtest* a tiszai megyék fegyverköteles nemeseiből, és *Dóczy Miklós*, *Dersffy István*, *Nagy-Horváth Ferencz*, *Forgách Simon*, *Balassa Menyhért*, *Gersei-Pethő János*, *Báthory Endre* és *Patócsy Ferencz* királyi hópénzen szolgáló huszárcsapatáiból alakult meg és Varkocs Tamás bihari főispán és Perényi Gábor parancsnoksága alatt állott. Létszám szerint 10 ezer főre rúgott.⁴⁾

Ezen hadtesthez járult még a Varkocs Tamás által zsoldba fogadott s a szegedi *Tóth Mihály* és *Nagy Ambrus* vezetése alatt álló 5000 szabad hajdú,⁵⁾ valamint a temesi ráczyok közül királyi szolgálatba lépett *Cserepovics Miklós* és *Perusics Gáspár* 300 lovassal.⁶⁾

E szerint a 4. hadtest 15,000 embert számított.

Az egész hadsereg Centorio szerint 90,000 emberből és 50 ágyuból állott. Istvánffy 100,000-re, az egykorú és kétség kívül

¹⁾ Centorio · 102. l.

²⁾ Forgách: 19. Istvánffy: 187.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ Szegedi veszedelem. Hadtört. Közlemények, 1891. 262.

⁶⁾ Istvánffy: 190.

jobban értesült *Batthyány Ferencz* kir. tanácsos ellenben csak 60,000 re teszi a sereg létszámát, a minél a sereg kétségkívül nem is volt nagyobb.¹⁾

A tüzérség a nagy sereghez képest gyöngye vala; a seregben hét faltörő ágyú,²⁾ mások szerint csak négy ostromlőveg és két táborigyű volt.³⁾ A málya-vonat csupán a podgyászt és hadi szerkeket szállította, az élelmet a Maroson hajókon szállították a sereg után.

A sereg Tótváradtól *október 31-én* indult el és Lippáig a 45 kilométer utat két nap alatt tette meg.

Castaldo *november 1-én* délután *Carleval Gyula* spanyol századossal a Lippa alatti kertekből jól szemügyre vévén a várat, este visszatért a táborba, hol a Temesvárról csapataikkal a sereghez csatlakozó *Villandrando* és *Francesco Henriquez de Tescieda* századosok a béglerbég elvonulását jelentették.⁴⁾

A tábornok most már attól tartott, hogy a béglerbég a budai pasával egyesül és a keresztény haddal megütközik, azért gyors futár által még *november 1-én* arra utasította *Teuffel Erasmus* győri kapitányt s az országban álló külföldi hadak parancsnokát, hogy vagy vonúljon seregével az erdélyi had támogatására, vagy pedig a budai pasát a béglerbéggel való egyesülésben akadályozza meg és mindaddig háborgassa, míg az erdélyi hadsereg Lippát megszállás alatt tartja.⁵⁾

Lippa az Anjouk idejében nyert nagyobb lendületet, de falakkal és bástyákkal csak *Brandenburgi György* örgróf látta el.⁶⁾ A város a Maros balpartján fekszik és északi oldalról a folyó tette erőssé; a keleti oldalán elég magas hegy emelkedik, «*a mi miatt bajos volt a várost védeni*». A város *régi módon köfállal volt körülvéve, a melyen a bástyák ritkán voltak elhelyezve*.⁷⁾

¹⁾ Brüsseli okmtár, II. 311.

²⁾ Tinódi: i. m. 1205—1212. v. s.

³⁾ Brüsseli okmtár, II. 287.

⁴⁾ Centorio: 117.

⁵⁾ Castaldo levele Teufel Erasmushoz a lippai táborból, november 1-ről. Tört. Tár. 1891.

⁶⁾ Istvánffy: 187.

⁷⁾ Centorio: 117.

A város *alsó részében* volt a vár, a mely négyszögben volt építve s a sarokbástyákon kívül négy tornya volt. A várost a Maros vizéből megtölthető mély árok vette körül. A várostól egészen külön állott a ráczok által lakott és kereskedő raktárakkal bíró külváros.¹⁾

Castaldo *november 2-án* a várost körülzárta.²⁾ Keletről az erősség fölött uralkodó magaslatot, a mely a falak lövetésére alkalmas pont vala, spanyol és német zászlóaljok szállották meg. Castaldo is itt ütötte föl sátorát. A zárvonat többi részeit a magyar hadtestek képezték; *dél* felől Fráter György az erdélyi hadakkal, a *nyugoti* oldalon pedig Varkocs Tamás és Báthory Endre hadteste hadteste táborozott.³⁾

Uláma alkonyat tájban Sz. Lajos temploma tornyából a keresztény tábor szemügre vette, azonban a nagyszámú ellenség láttára nem rendült meg; csüggedést vagy levertséget nem tapasztaltak rajta kísérői, mivel erősen hitte, hogy a béglerbég nem engedi a várost elveszni. Épen azért az őrségben vas fegyelmet tartott, az erősséget pedig a védelemre jól berendezte.⁴⁾

November 3-án az iparosok és kereskedők által lakott külvárost felgyújtatta, hol a raktárakban tetemes élelem, a pinczékben pedig sok bor vala.

Castaldo, egyet-mást katonái számára megmentendő, *Villoa János* századost spanyolokkal a tűz oltására rendelte, a kik azonban a gyorsan harapozó tűzben nem férhettek a raktárakhoz. A hajdúk az égő külváros pinczéiben leittasodtak és féktelen kedvükben roppant ordítással — hágsók nélkül — a falak megmászásához fogtak, de a törökök a mellvédek mögül gyilkos puska-tűzzel és nyilakkal nagy pusztítást tettek köztük. Az oktalan támadásnak a harc színhelyén megjelenő Fráter György vetett véget.⁵⁾

Castaldo a város falait a réslövés céljából *Varkocs Tamás, Azineto Antal, Barientos Lajos, Lopez András, Enzenillas Antal*

¹⁾ Batthyány Ferencz i. m. levele. U. o. Istvánffy és Centorio. U. o.

²⁾ Castaldo a lippai táborból *november 1-én* azt írja Teufel Erasmusnak, hogy Lippát *holnap (november 2-án)* szállja meg. U. o.

³⁾ Brüsseli okmtár II. 287.

⁴⁾ Tinódi: i. m. II. r. 1215—1218. v. s.

⁵⁾ Centorio: 118.

és *Villandrando Roderik* alvezérei által szemügyre vétette, a kik a földerítés eredményét a tábornok elé terjesztették és a városnak a *minoriták klastrománál, a Sz. Lajos-templom felőli kőfalát jelölték ki réslövésre, a hol a falat gyöngének ismerték föl.*¹⁾

Ugyanazon éjjel a város fölött uralkodó magaslaton négy ostromágyúval és két táborig löveggel felszerelt gátonyt építettek, s a tüzelést a kőfal leggyöngébb pontjára *november 4-én* megkezdették és *november 5 és 6-án* szünet nélkül folytatták. Végre *november 6-án* a fal ledőlt s az omladék az árkot betöltvén, a rés járhatóvá lett. Egyidejűleg a közelítő árkokat is a város faláig vezették.²⁾

Azonban Uláma a pusztító lövegtűz daczára földdel tömött hordókból a rés mögött 10 láb széles és két kisebb táborig ágyúval felszerelt védőművet készítettett, a mit 100 janicsár szállott meg; ezek mögött, valamint a város egyéb veszélyeztetett pontjain 3000 törököt állított föl, részint a falak védelmére, részint tartaléknak.³⁾ Az áruló lippai lakosok Uláma kényszerítése folytán a város védelmében szintén részt vettek.⁴⁾

Castaldo a rés teljes befalazásának elejét veendő, *november 6-án* reggel még két réstörő löveget állíttatott a gátonyba s a rés mögött emelt új védőművet most már hat nehéz ágyúval lövette.⁵⁾ Dél előtt pedig a magyar, német és spanyol főtisztekkel tartott hadi tanácsban kijelentette, hogy a résre indítandó roham megkezdésére a 13 trombitás által fuvandó jelt délután 2 órakor adatja meg, a mit a csapatparancsnokoknak okvetlenül be kell várniok.⁶⁾ Egyszersmind jutalmat tűzött ki azon harcosoknak, a kik a zászlót a falra először tűzik ki.

Ezután a tábornok kijelölte a spanyol zászlóaljzat, mely a résre rohamot intéz; a tartalékba állított olasz és német csapatok vezetését Sforza Pallavicini tábornokra bízta. A tábor őrzésére

¹⁾ Istvánffy: 188. Tinódi: i. m. 1225—1228. v. s.

²⁾ Tinódi: i. m. 1228—1231. v. s. Istvánffy U. o. Centorio: 121.

³⁾ Centorio: 121.

⁴⁾ Ez Verancsics előadásából is kitűnik VII. 172., azonban Centorio is írja. 141. l.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ Istvánffy: 188. Verancsics: VII. 172. Brüsseli okmtár, II. 288.

az erdélyi és tiszai fölkelő hadakat utasította. Török Jánost a huszár-csapatokkal és Serotin Károly ezredest a morva és sziléziai nehéz lovassággal a Marosparton, a *Marosra néző kapu előtt*, valamivel alantabb pedig Báthory Endre és Nádasdy Tamás lovas dandárait állította föl.¹⁾ A csapatoknak szigorúan meghagyta, hogy kijelölt állásaikba déli 12 órára vonúljanak be és ott várják a két óraker adandó roham-jelt. A harc-felállítás elrendezése után a tábornokok és főtisztek étkezésre sátraikba vonultak.

A roham-intézésre kijelölt spanyol zászlóalj elsőnek vonult be a felállításba s a spanyolok egy ideig nyugodtan nézték, hogy a támadásra kiszemelt csapatok kibontott zászlókkal, mint vonulnak fel a vívóárkokban, állásaik elfoglalására. Ekkor *Botta Ferdinánd* zászlótartó és *Abula Péter* közember arra ösztönözték a katonákat, hogy a várak ostromában mindig kitűnt spanyol nemzetől most se engedjék a hadi dicsőséget más nép által elragadtatni, azért ne várják be a roham idejét, hanem legyenek ők első a résen s a kitűzött jutalmat és dicsőséget ne engedjék át a többi csapatoknak.

Erre egy katonát küldtek a rés megtekintésére, a ki azonban a résen belől készült új védőművet észre nem vévén, társai előtt a helyzetet a rohamra kedvezőnek festette. mire a spanyolok a rohamot engedély nélkül megkezdték. Az afrikai harcokban kitűnt *Secelnig Antal* százados 7—8 spanyollal a résre rohant és miután előbb a törökökre sortüzet adtak, a százados az őt követő spanyolokkal együtt a résről a törökök közé ugrott, mire a janicsárok mind a hét spanyolt a századossal együtt lenyakazták.²⁾

A gyülekező helyeken a rohamjelre váró Villandrando és Encenillas századosok bajtársaik veszedelmét látva, segélyükre a réshez rohantak, ámde a janicsárok a védmű lövéseiből ágyú- és puskatűzzel visszaverték a támadókat. Ekkor ért *Aldana* százados zászlóaljával a réshez, és a futókat megállította; erre a szomszédos vívóárkokból gróf Arco Felix és János parancsnoksága alatti német csapatok is engedély nélkül a támadók közé vegyültek.

De mindez haszontalan volt; a törökök a védőmű mögül

¹⁾ Istvánffy: U. o.

²⁾ Istvánffy: 188. Verancsics: II. 172. Brüsseli okmtár II. 288. Centurio: 122—123.

kitörték, és az ádáz küzdelemben, hol ember ember ellen viaskodott, a támadó keresztényeket megszalasztották. Encenillas és Aldana századosok, továbbá D'Avilla Péter őrmester halva maradtak a küzdelem helyén; Botta Ferdinandot, midőn épen a zászlót az erődre ki akarta tűzni, a puska golyó ölte meg. Villandrando és *Diego Velez de Mendoza* századosok súlyos sebekkel hagyták oda a csatateret.

A törökök az ostromütegeket is megrohanták, a tűzereket leölték, a lövegtalpakokat összetörték, négy zászlót elvettek s az elesett tisztnek lándzsára tűzött fejeivel győztesen tértek a városba vissza.¹⁾

A harczyi zajt és ordítást a magyar táborban ebédnél ülő Nádasdy Tamás észrevevén, a német és spanyol csapatok veszedelmét a tábornokokkal és Fráter Györggyel tudatta; maga pedig lovára pattanva, a harc színhelyére vágatott s a hirtelen maga köré gyűjtött harczosokat rohamra vezette. Már ekkor mellette volt Forgách Simon is a sebtében összeszedett magyar vitézekkel. Nádasdy a zászlótartótól elragadta a Boldogságos Szűz képével ékes lobogót s a résre felnyomúlva, azt kítűzte. A visszütött németek és spanyolok ekkorra már gyülekeztek és a magyarok után szintén a falakra hágtak.²⁾

A tisztjeivel odaérkező Castaldo, a kítűzött idő előtt és engedély nélkül megindított rohamot látva, gyorsan támadást fuvatott és Pallavicinit is a tartalékkal rohamra rendelte.

A város *keleti* oldalán még *Opperstorf János* német lovasai is, gyalog — létrák segítségével — áthágták a falat. A *déli* oldalon a bibornoki talárja fölé dolmányt öltött Fráter György személyesen vezette a gyalogokat támadásra. Itt Tóth Mihály hajdúi voltak elsők a falon, a kik először is lajtorján egy ház kiálló faerkélyére nyomultak, hol a zászlót kítűzték és azután a városba behatoltak.³⁾

¹⁾ Forgách és Istvánffy: U. o. Centorio: 124—125.

²⁾ Istvánffy és Forgách: U. o. Tinódi: i. m. 1253—1256. v. s. Verancsics: II. 90.

³⁾ Tinódi: i. m. 1265—1268. v. s. Névtelen kir. udvari tisztviselő stb. Brüsseli okmtár II. 289. Verancsics is írja, hogy a hajdúk voltak elsők a falon. II. 90.

Kétségtelen tehát, hogy a rést a magyarok foglalták el és először Nádasdy tűzte ki arra a zászlót.

A több oldalról intézett combinált támadás által a benyomuló ostromlók Uláma harczosait a falaktól visszaszorították, tartalék csapatait pedig megkerülték, mire a pasa a várba való visszavonulást elrendelte. Ámde már későn, mert csapatait az ostromlók ketté szakították és azok egy részét a vártól elvágták.

A menekülő törökök a vár felvonó-hídja előtt az üldözőkkel összetorlódtak és itt új öldöklés keletkezett. A gyors futással menekülő Uláma a sarkában járó Forgách Simonnal épen ekkor ért a hidra s az önfeláldozással harczoló janicsárok földözete alatt az összevegyült keresztények és törökök csoportján magát keresztül törvén, a gyorsan leeresztett felvonó hidon mintegy 1500 sebesült emberével a várba menekült. A pasát üldöző Forgách Simon czombjába kapott két kopja-dőféssel súlyosan megsebesült.¹⁾

A várból mintegy 2500 török künn rekedvén, ezek az utolsó emberig levágattak.²⁾

A tartalékba állított 700 főnyi spahi csapat a Marosra néző kapun oly szándékkal vágatott ki, hogy a keresztény táboron keresztül vágja magát. Azonban a Marosparton álló Török János huszárjai és Serotin Károly lovasai a spahi-csapatot a víznek szorították, mire annak egy része a folyóba fült, másik részét Báthory Endre lovasai felkonczolták.³⁾

A küzdelem öt óra hosszat tartott. Különösen a spanyol tisztek közül sokan hullottak el. A vár hidján elesettek között a felismerhetetlenségig elégtelenített arcú Forgách Simont csakis aranyos sisakjáról és ismert értékes kardja után találták föl. Gondos ápolás után sebeiből fölépült, de homlokán a véres emlékül kapott seb forradását egész életében viselte.⁴⁾

Ha az ostromlók nem a város kirablására fordítják figyelmüket, hanem a menekülő törököket üldözik, kétségkívül a várat

¹⁾ Forgách: 21—22. Istvánffy: 189. Centorio: 130.

²⁾ Batthyány Ferencz említett levelében azt írja, hogy a város elfoglalásánál mintegy 2500 török esett el. Brüsseli okmtár, II. 311.

³⁾ Forgách, Istvánffy: U. o. Brüsseli okmtár II. 289.

⁴⁾ Forgách és Istvánffy: U. o. Brüsseli okmtár: U. o.

meg az nap elfoglalhatják. Azonban a harcosok csak is a zsákmányolással tördtek, úgy a törököket, mint a keresztényeket egyaránt kirabolták, s a törökökhöz való pártolásért a keresztényeket is személyválogatás nélkül leölték.¹⁾

November 7-én Fráter György a hadi tanácsban azt javasolta, hogy a törököket szabadon bocsássák el a várból, s azután a sereg a *Galádnál* táborozó béglerbég ellen vonuljon, ha azonban a pasa a harcz elől kitér, akkor Becse és Becskerek visszavételét kísértsék meg. Azonban a tábornokok, idegen főtisztek s a velük egy véleményen levő magyar alvezérek a vár kiostromlását s a törökök foglyúl ejtését határozták el.

Castaldo a vár körül sánczokat hányatván, a törökök menekülését teljesen megakadályozta. A tüzérség parancsnokává tett Pallavicini a *keleti-* és *vízi-kapuval* szemben, valamint a *nyugoti* oldalon 2—2 faltörő löveggel és ugyanannyi tábori ágyúval fölszerelt ostromüteget állíttatott a vár ellen.²⁾

November 8-án megkezdték a vár lövését és kilencz napon át *november 17-ig* keményen lötték.³⁾

Castaldo a tüzérség erősítése céljából *Nagy-Szebenbe* lövegekért és lőszerért küldött, Fráter György pedig Nagyváradról hozatott faltörő ágyút, megfelelő lőszerrel, a miket a *keleti* és *északi* löveggátonyokba osztottak be.

A tüzérségi parancsnok az ostrom gyorsítása céljából a réstörő ágyúkat a falak tövébe irányoztatta, egyszersmind robbanó aknákat is furatott a bástyák ellen; azonban a roszszúl készített aknák visszafelé hatottak.⁴⁾

E miatt utóbb az aknák helyett a falak tövébe elásott *ostrombombákkal* tettek kísérletet, a mik *november 18-án* felrobbantatván, a leomlott falon akkora rés támadt, hogy a rohamra újból kedvező alkalom kínálkozott.⁵⁾

¹⁾ Brüsseli okmtár, és Verancsics: U. o.

²⁾ Istvánffy. U. o. Brüsseli okmtár II. 290. Centorio: 131.

³⁾ Centorio: U. o.

⁴⁾ Brüsseli okmtár II. 290.

⁵⁾ Schradt Kristóf levele, Mária királynéhoz a lippai táborból, november 18-ról. Azonban Schradt Kristóf ezen levelében nem írja, hogy a várnak *keleti-*, vagy *vízi-* kapujával szemben sikerült-e a rést a falon ütni?

Nem tudni mi okból, de a roham nem történt meg; mire Uláma a rés mögött hevenyeben védőművet készíttetett, a mely megvédte ugyan a lövegtűztől, de a várban új rémes ellenség jelent meg — az éhség, mely ellen hasztalan vala minden védekezés.

Az élelemben szükségét szenvedő törökök közül némelyek éhen veszttek, mások macska, ló és egyéb állatok husán tengődtek, ivóvíz hiányában leölt harci ménék vérével oltották szomjukat, és 14 napon át kenyeret nem ettek. A bégek is csak vízben főzött lisztel táplálkoztak, azonban az is fogytán volt.¹⁾

Ennélfogva Uláma november 18-án a tábornokhoz küldött embere által 20 napi fegyverszünetet kért, ígervén, hogy annak letelte után fegyveres elvonulás föltétele mellett feladja a várat; de a hadi tanács a föltételeket nem fogadta el.²⁾

Uláma november 20-án a bíbornokot a vár falához magához kéretvén, tudatta, hogy a fegyverszünet és a vár-átadási föltételek megállapítására megbízottakat küld a táborba, s ezek személyének biztosítására kezeseket kért.

Erre Fráter György rokonát, *Perusics Gáspárt*, oltalomlevéllel a várba küldvén, viszont *Olaj bég* és egy janicsár agra, mint Uláma meghatalmazottjai a táborba jöttek s a bíbornok sátorában Castaldo, a külföldi és magyar főtisztek jelenlétében, a pasa nevében kijelentették, hogy fegyveres és elvihető málhával való bántatlan elvonulás, valamint kellő födözet mellett a várat átadni hajlandók.

Castaldo azonban azt kívánta, hogy a kik a várban vannak, a király kegyelmére föltétlenül adják meg magokat; a tábornok előre is biztosítja őket, hogy a király mindnyájukat szabadon bocsátja; de a követek e föltételeket el nem fogadták s a várba visszatértek.³⁾

(Brüsseli okmtár II. 307.) A névtelen kir. udvari tisztviselő sem említi, hogy a várnak melyik oldalán támadt a rés. (Brüsseli okmtár II. 290.)

¹⁾ Batthyány Ferencz i. m. levele. U. o. — Centorio: 132.

²⁾ Horváth Mihály ezen alkudozást november 16-ra teszi, azonban Centorio világosan írja, hogy a pasa először november 18-án akart egyezkedni. 131. l.

³⁾ Brüsseli okmtár, II. 292.

Ekkor Fráter György, mint a király által kinevezett fővezér, Castaldo tiltakozása ellenére a pasával 20 napi fegyverszünetet kötött s a várba zárt törököket állítólag titokban élelemmel segítette.¹⁾

Castaldo nem csak azért akarta Ulámát minden áron kézrekeríteni, mivel azt hitte, hogy a harcokképzett török tábornok elfogása által hadvezéri hírnevét növelni fogja,²⁾ hanem mivel a király is óhajtotta a várba szorított törökök lemészárlását, vagy fogságba ejtését.³⁾ Ennek azonban a Fráter György által kötött fegyverszünet most elejét vette, a mi a gyanakodó tábornok ellenszenvét a bibornok iránt még inkább fokozta.

A király az ostrom alatt két ízben is azon óhaját fejezte ki a bibornoknak, hogy népszerűsége által bírja rá a fölkelő hadakat a táborban való tovább maradásra és Mátyás királyra hivatkozva, ki Szabács várát télen vette vissza, fölhívta a bibornokot, hogy Becse- és Becskereknek a tél folyamán leendő visszavételére mindent kövessen el.⁴⁾

Azonban a körülmények nem valának kedvezők a téli hadművelet indításra, mert az erdélyi felkelő hadak jó része és a székelyek a táborban föllépett élelemhiány és drágaság, másrészt a hideg esős idő miatt már november közepén haza vonultak;⁵⁾ a huszárok és német vértések lovaikkal együtt teljesen el voltak csigázva.⁶⁾

Ily viszonyok között Fráter György kénytelen volt a hadjárat tovább folytatásáról lemondani és egyik hajnalban Ulámával a vár sánczai között való találkozása alkalmával⁷⁾ a pasát arra ipar-

¹⁾ Istvánffy: U. o.

²⁾ Centorio: 132.

³⁾ Ferdinánd levele Castaldóhoz, november 20-ról. Tört. Tár. 1891. 436. lap.

⁴⁾ Ferdinánd levelei Fráter Györgyhez, november 6. és 51-ről. Tört. Tár. 1881. 59—61. 63.

⁵⁾ Nádasdy Tamás vallomásai Fráter György megöletésének pörében: Pray: Ep. Proc. II. 316.

⁶⁾ Fráter György levele Ferdinándhoz a lippai táborból november 28-ról, Tört. Tár. 1881. 64.

⁷⁾ Gersei Pethő János vallomása Fráter György meggyilkolása pörében. Pray: U. o. II. 316.

kodott rábeszélni, hogy szabad elvonulás fejében eszközölje ki a béglerbegtől Becse és Becskerek visszaadását, a mit a pasa bántatlan elbocsátás föltétele mellett meg is ígért.¹⁾

E közben Ali budai pasa *november 20-án* erős sereggel Becsére vonúlt s a ruméliai sereggel egyesült. A jeles török vezér célja az volt, hogy a szorongatott Uláma pasának segélyt vigyen. Ennélfogva a béglerbégnél sürgette is Lippa fölmentését, de a béglerbég a szultánnak a hadjárat beszüntetésére adott parancsát betű szerinti értelemben vette és csapatait téli szállásra küldte.²⁾

A török hadak egyesülésének híre *november 25-én* ért a lippai táborba. Ezzel ismét több érve volt Fráter Györgynek Uláma elbocsátására nézve, mivel a keresztény sereg, mely nemcsak számbelileg fogyott meg, hanem a melyet a hosszú ostrom és rossz időjárás erejében is kimerített, valóban válságos helyzetbe jutott volna, ha a pasák új vállalatba fognak és az ostromolt erőségek segélyt visznek.

Épen azért Fráter György, *november 28-án* a hadi tanácsban számos elfogadható érveléssel sürgette a törökök elbocsátását, és habár a jelen voltakát nézeteinek helyességéről meggyőzni nem tudta, mégis a megsértett hiúságát elpalástoló Castaldo végre — látszólag bosszankodás nélkül — beleegyezését adta s az oltalomlevelet Uláma és 1200 kísérelője — köztük 120 lovas számára aláírta.³⁾

Az Uláma hadi szereinek és sebesültjeinek elszállítására küldött kocsikon Fráter György elrejtett lőfegyvereket, hadi szert és élelmet küldött a várba.⁴⁾ Továbbá néhány napon át előrsön levő emberei által juhot, mézet és kenyeret több ízben küldött a pasának.⁵⁾

Fráter György *november 29-én* sátrában a pasával hosszasan tanácskozott és vele vacsorált.⁶⁾

¹⁾ Horváth Mihály: i. m. 372.

²⁾ Szokolovics Mehemed levele Fráter Györgyhez a becsei táborból december elejéről. Tört. Tár. 1881. 65. Továbbá Hammer: III. 723.

³⁾ Istvánffy: 190. Verancsics: II. 90. — Centorio: 134. Brüsseli okmtár: II. 291.

⁴⁾ Forgách: 23. Istvánffy: U. o.

⁵⁾ Brüsseli okmtár: U. o.

⁶⁾ Sforza Pallavicini november 30-án azt írja a királynak: «Én biz-

Ámbár a hadi tanács Ulámát még *november 28-án* elbocsátotta, ő még is *december 4-ig* Lippán maradt. Kétségtelen, hogy Becse és Becskerek átadása iránt a béglerbég válaszát akarta bevárni.¹⁾ Ámde a béglerbég a december elején kelt levelében éles szemrehányásokat tett Lippa ostromáért Fráter Györgynek s a szultán bosszújával fenyegetőzve felelősségre vonta a bibornokot; a két erősség átadásáról, vagy a béke megkötéséről pedig említést sem tett.²⁾

Uláma végre *december 4-én*³⁾ este holdvilágnál *1200 emberével*⁴⁾ zárkózott, tömör sorokban kivonult a várból.

A török sereget a bibornok utasításából *Cserepovics Miklós* 300 rácz lovassal volt elkísérendő a Temes folyóig.

A törökök az éjjeli szövétnek és lámpás mellett folytatták útjokat. A pasa a veszélyt elkerülendő, letért az országútakról és a földek között vezette csapatát.

December 5-én a kíséretet elbocsátotta és irányt változtatva, útját *Belgrád* helyett *Becsének* vette.⁵⁾

A törököknek adott menedéklevél daczára Uláma csapatának üldözésére *Lippáról, Temesvárról* és *Fellakról* csapatok indultak ki.

Nagy-Horváth Ferencz és Balassa Menyhért Tóth Mihály és Nagy Ambrus hajdúival december 4-én titokban megszöktek a lippai táborból és hajnalban Nagy-Horváth és Balassa Vinga vidé-

tosan észrevettem, hogy Uláma *ezen éjjel* (november 29-én) a barát sátrában volt, hol sokáig beszélgettek, megvacsoráztak és a várba távozott.» Pray: Ep. Proc. II. 815.

¹⁾ Horváth Mihály: i. m. 376.

²⁾ Szokolovics Mehemed fentebb említett levele.

³⁾ Tinódi világosan írja, hogy Uláma *december 4-én* éjjel vonult ki Lippából. (Erdélyi krónika II. 1395—1396. v. s.)

⁴⁾ Batthyány Ferencz írja, hogy az ostrom alatt 4000 török esett el, s Uláma 1200 emberével vonult ki, közöttük alig volt 32 lovas (?) a többiek mind gyalogok voltak (Brüsseli okmtár, II. 312.) A névtelen kir. udvari tisztviselő is írja, hogy Castaldo az oltalomlevelet 1200 török — közöttük 120 lovas — részére állította ki. (U. o. II. 292.) Ellenben *Forgách* és *Istvánffy* 1300-ra teszi a kivonulók létszámát, a fenti egykorúak adatai azonban hitelesebbeknek tekinthetők.

⁵⁾ Forgách: 30. Tinódy és Istvánffy. U. o.

kén elváltak egymástól s a környékbeli parasztok utasítása nyomán a török csapat felkutatásához fogtak.¹⁾

E közben Temesvár hasonló járatban levő helyettes parancsnoka, *Dombay Mihály* és *Kosár Benedek* alvárnagy egy csapat huszárral a szintén a törökök üldözésére kivonult *Vitéz György* és *Bosnyák Ambrus* fellaki hadnagyokkal találkozáskor, fürkészéseik közben Nagy-Horváth nyomozó járőreire bukkantak; a három csapat vezérei a *varjasi mezőkön* tömör oszlopban vonuló török csapatot végre utolérték, megtámadták s abból egy kiszakított «falka törököt» levágtak. Uláma azonban feltartóztatás nélkül tovább vonult.²⁾

Balassa Menyhért is megérkezvén csapatával és Tóth Mihály hajdúival, a lippai, fellaki és temesvári csapatok egyesültek és erélyesebb üldözéshez fogtak.

Ekkor Uláma csapatát megállította és harcra fejlődött; a szekereket középre állította és gyakorlott lövészeit, a janicsárokat, a kocsikra fölléptette.³⁾

Balassa, Nagy-Horváth és Dombay három lovas tömeggel átkaroló támadást intéztek a török harc-fölállítására, de a szegezett lándzsákkal támadó huszárok csak néhány törököt öltek meg, a zárkózott sorokat nem bonthatták meg.

Ellenben a törökök sűrű puskatúzzal fogadták a támadókat, a rohamot bátran kitarították és visszaverték.⁴⁾ A magyarok közül sokan golyó és nyíl által megsebesültek vagy elesetek, többek között Bosnyák Ambrus hadnagy is. Balassa is jobb czombján sulyos lösebet kapott, mivel pedig lovát is lelőtték, mely őt maga alá temette, kevésbé múlt, hogy saját lovasai el nem gázolták. Nagy-Horváth paizsát is átlőtték. A törökök közül is sokan hullottak el, közöttük Uláma *khiája bégje* is. A magyarok ezután fölhagytak a harcczal s a törököket újtjokra eresztették.⁵⁾

Uláma éhség és üldözés folytán 400—500 főre leapadt embe-

¹⁾ Tinódi: i. m. 1416—1418. v. s. Forgách: 23. Istvánffy: 190.

²⁾ U. o.

³⁾ Centorio: 138.

⁴⁾ Finódi: i. m. 1424 és köv. v. s.

⁵⁾ Forgách, Istvánffy és Centorio: U. o.

reivel Becséhez érkezett. Úgy látszik, hogy innen útját hajóval folytatta, mivel már *december 8-án* Belgrádban a történekről jelentést tett a béglerbégnak.¹⁾

Ulámának az adott szó ellenére történt megtámadását Fráter György ingerülten hallgatta s *december 6-iki* levelében a királynál bevádolta a «hitszegőket» és mint a királyi hadsereg jó hírnevének megcsorbitóit megbüntetni kérte.²⁾ Azonban Castaldó a támadó urakat nem vonta felelősségre s az adott szó megsértését büntetlenül elnézte.³⁾

Ámbár a király *december 2-án* újból sürgette Becse és Bcserek visszavívására a téli hadjárat megindítását és újból utasította Fráter Györgyöt, hogy a haza oszlott fölkelő hadakat ismét hívja fegyver alá,⁴⁾ azonban a bíbornok a király ezen akarata daczára *december 6-án* még a lippai hadat is fölöszlatta, tudatván ezen napon a királylyal, hogy a hosszú ostrom, esőzések és sáros utak által erejében kimerült fölkelő hadakkal tovább működni lehetetlen. Ha tehát ő felsége meg akarja újítani a háborút, a késedelem nélkül összehívandó országgyűlésen személyesen buzdítsa a rendeket a hadrakelésre.⁵⁾

Castaldo a Temesvárról még az ostrom elején a táborba érkezett Aldanát Lippa parancsnokává tette, spanyol csapatokat hagyott ott őrségül, továbbá az erősséget ellátta lövegekkel és hadiszerrel. Egyszersmind meghagyta Aldanának, hogy az erősen megrongált várat, melynek falai köröskörül le voltak rombolva és négy tornyán kívül semmi se maradt épségben,⁶⁾ állítsa helyre és új védőművekkel lássa el. Aldana addig Solymoson lakott, míg az összeromlott falakat és bástyákat hamarjában újból építtette.⁷⁾

Fráter György tekintettel arra, hogy a török kormány a kül-

¹⁾ A béglerbég Belgrádban december 8-án kelt levelében azt írja Fráter Györgynek, hogy az *Ulána pasával törtétek után elhiszi az ő hűségét* . . . Tört. Tár. 1881. 73.

²⁾ Tört. Tör. 1881. 71.

³⁾ Istvánffy: U. o.

⁴⁾ Tört. Tár. 1881. 68.

⁵⁾ U. o. 70. l.

⁶⁾ Tört. Tár. 1881. 64.

⁷⁾ Forgách: 23. Istvánffy: 191. Centorio: 131.

földi hadakat egyáltalán nem akarta megtérni Erdélyben és hogy a portának ígéretet tett arra nézve, hogy a zsoldos hadat eltávolítja a tartományból, mind ezeknél fogva a spanyol és német hadat a tiszai megyékben akarta elszállásolni; azonban Castaldo a bibernok akarata ellenére az idegen hadakat az erdélyi városokban osztotta szét téli szállásra, a lövegeket és tüzéreket pedig *Gyulafehérvárra* küldte.¹⁾

A béglerbég december első napjaiban a hódoltsági hűbéres hadakat a becsei táborból szintén haza bocsátotta, Becskereken *Kászon* pasát, Becse és Csurog váraiban pedig *Malkovics* béget hagyta parancsnokul s a ruméliai hadakkal Belgrádba vonult. A telet oly szándékkal töltötte Belgrádnál és Szendrónél, hogy tavasszal a hadműveleteket újra megkezdi.²⁾

Miután Fráter György meggyőzte a béglerbéget, hogy nem mint ellenség, hanem mint a török had védelmezője jelent meg Lippa alatt, a pasa *december 8-án* Belgrádból tudatta vele, hogy Uláma elbocsátása után megbízik hűségében, de Becse, Becskerek és Lippa városokat nem adhatja vissza, hanem kérje azokat a szultántól. Egyébiránt azon lesz, hogy a fejedelmek béküljenek meg.³⁾

Most már tehát a két városnak alkudozások útján való visszaszerzéséből mi sem lett.

A háború pedig az 1551. évben véget ért a nélkül, hogy a hadviselő felek békét kötöttek volna.

VII.

TEMESVÁR ALDANA PARANCSNOKSÁGA ALATT.

Miután a király által Becse és Becskerek visszaszerzésére tervbe vett téli hadjárat elmaradt, Losonczy maga kísértette meg a két erősség visszafoglalását, de siker nélkül, mire azután kará-

¹⁾ Istvánffy: U. o. Centorio: 139.

²⁾ A béglerbég decz. 8-ki levele u. o.

³⁾ U. o.

csony táján előbb családjá látogatására, majd magán ügyei érdekében a királyhoz akart utazni.

Mielőtt azonban Temesvárról eltávozott volna, a várnak elemmel leendő ellátására s a védőműveken ejtett romlások helyreállítására tett intézkedéseket.

E célból Temes s a szomszédos megyek nemeseit s a rácz főnököket *december 15-én* gyűlésbe hívta, a hol azokat javaik visszaadása által újból a király hűségére térítvén, a ráczok az őrség ellátására szükséges élelmet és terményeket megajánlották, a miknek a várba való beszállítására Losonczy Cserepovics Miklóst rendelte ki kellő fődözzettel.

December 19-én végre jelentette Losonczy Castaldónak, hogy a várból eltávozik s hogy távollétében a várat két alvezérere, az óvatos és éber *Kosár Benedek* és *Dely Ferenczre* bizza. Egyszermind arra kérte a tábornokot, hogy magán ügyeinek kedvező elintézése céljából a királynál vegye pártfogásába; egyébiránt jövőben is, hol csak ő felsége akarja, mindenütt készséggel szolgálja a hazát.¹⁾

Azonban Losonczy előre nem látott körülmény miatt utazását elhalasztotta.

Ugyanis másnap, *december 20-án* arról értesült, hogy az alatt, a míg a királynál lesz, Aldana temesi főispánnak akarja magát nyilváníttatni, mely hír nem kevésbé felháborította, úgy annyira, hogy még az nap levélben felvilágosítást kért Castaldótól, hogy a király valóban Aldanára akarja-e ruházni a temesi parancsnokságot?²⁾

Azonban a tábornok válasz helyett a korábban kapott szabadsága folyamán szintén a királyhoz készülő Aldanát igyekezett egyelőre legalább *Vízkeresztig* (január 6.)³⁾ Temesvárt visszatar-

¹⁾ Mindezekre nézve v. ö. Losonczy levelét Castaldóhoz Temesvárról 1551 december 19-ről. (Pesty Frigyes: Krassó megye tört. IV. 58—61. l.) És ugyanezen napról Ferdinándhoz. Tört. Tár. 1891. évf. 438.)

²⁾ Losonczy levele Castaldóhoz december 20-ról. Történelmi Tár. 1891. 438.

³⁾ Dr. Márky Sándor: i. m. I. 545. Ferdinánd *december 27-én* kelt levelében azt írta Castaldónak, hogy helyesli azon szándékát, hogy Aldanát Temesvárbán legalább *Vízkereszt* napjáig visszatartani igyekszik; egyéj-

tani, Losonczy eltávozási szándékáról pedig a királynak jelentést tett, a ki azt megütközéssel fogadta és megbízta Castaldót, hogy bármi áron bírja rá Losonczyt a hivatalában való tovább maradásra.

Castaldo azonban e felől sehogy sem tudott Losonczyval megállapodásra jutni, s az alkudozások eredményéről 1552. *január 8-án* ironiával azt írta a királynak, hogy Losonczyval nehéz alku-dozni, mert ő Lugost és Karánsebest is kívánja, *talán el nem pirúl még* Lippát is követelni, azon fölül még személyes szükségleteire 10,000 frtot kér.¹⁾

Erre a király egyenesen megtiltotta Aldanának és Losonczy-nak, hogy a *február 22-re* hirdetett országgyűlés megnyitása előtt Temesvárról eltávozzanak, annál is inkább, mert a vár erősítésére elrendelt munkálatok Losonczy felügyelete alatt lesznek végrehaj-tandók.

Azonban ezen időben Losonczynak félig-meddig eltökélt szándéka volt, hogy terhes és veszélyes állásáról lemond s *január 17-én* feleségének látogatására haza utazott.²⁾

Ámbár Losonczy elutazása által a király rendeletét áthágta, Castaldo *január 20-án* mégis újból Losonczyt ajánlotta a főispáni székre oly módon, hogy melléje alkalmas társparancsnok nevez-tessék ki.

«Losonczy vitéz férfiú — írja a mindenkit gyanúsíthatni sze-rető császári vezér, ki személyes boszúját Fráter György meggyíl-koltatása által (deczember 17-én) csak alig töltötte ki s már ismét más behálózandó áldozatot keresett — de inkább használható ütközetben, mint várharczban ; mert ha várparancsnok lesz, nem csak társparancsnokot nem tűr el maga mellett, és nemcsak az ellenséget kínozza, hanem alattvalóit is (?). Többektől hallom, hogy nem jó szomszéd, szereti magát mások dolgába ártani. Én őt igen nagyra becsülöm és emlékezzék meg királyi Felseged, hogy én őt mindig ajánlottam» — a fontos katonai tisztségre.³⁾

íránt gondoskodik arról, hogy tovább is ott maradjon. (Tört. Tár. 1891. 438.)

¹⁾ Castaldo levele Ferdinándhoz 1552. január 8-ról Bucholz. i. m. XI. 596. l.

²⁾ Tört. Tár. 1892, 449—51.

³⁾ U. o.

Losonczyne megérkező hős férjét *Csejte* várában a honleányi büszkeség örömeivel ölelte keblére; de mivel a híven szerető nő jól sejtette, hogy a temesvári hős az ostrom győzelmes visszaverése által, a fegyvere becsületére féltékeny szultán haragját magára vonta, ki előre láthatólag Temesvárt tavaszra nagyobb sereggel újból meg fogja szállani, azért semmi áron sem akarta férjét veszélyes állásába visszaereszteni.

Azonban Losonczy aggódó neje könyörgése ellenére — hosszas habozás után — a *február* elején Castaldóhoz küldött titkárja által kinyilatkoztatta, hogy a temesi tisztséget — ha ő felségének úgy tetszik — készséggel elfogadja.¹⁾

A további alkudozás Castaldo és Losonczy között azonban — nem tudható mi okból — mégis megszakadt s a király a temesi főispánság végleges betöltését a Pozsonyba hirdetett országgyűlésre halasztotta.

E közben Losonczy eltávozása után, erélyes főparancsnok hiányában, Temesvár őrségének helyzete a lehető legrosszabbra fordult. Losonczy helyettes parancsnokai, Kosár Benedek és Dely Ferencz, a hópénzüket pontosan meg nem kapó külföldi zsoldosok között fegyelmet tartani nem bírtak, a kik azután a lakosoktól az élelmet erőszakkal elrabolták és Temesvár körül tíz mértföldnyi kerületben nem maradt község, melyet ki ne fosztottak volna.²⁾

A törökök hadi készületeiről is fenyegető hírek érkeztek. Castaldo a moldvai vajda útján értesült, hogy a szultán tavasszal személyesen jő Erdély elfoglalására.³⁾ Szokolovics Mehemed béglerbég pedig Szendrőnél és Nándorfehérvárnál tett készületeket a támadásra és már *január* elején *Haramvárnál* (ma Ó-Palánka) hidépítéshez tömérdek fát hordatott össze.⁴⁾

Kászon pasa becei és becskereki helytartó pedig a *makóiakat* és *bessenyeieket február 1-én* fenyegető levélben a szultánnak teendő hűségesküre szólította föl.⁵⁾ Az alvidéki véghelyek a pasa

¹⁾ Castaldo levele Ferdinándhoz 1552 febr. 5-ről. Tört. Tár 1891. 641.

²⁾ Pesty Frigyes: A szörényi bánóság története, I. 54. és Tört. Tár 1891. 444—445.

³⁾ Castaldo levele Ferdinándhoz 1552 jan. 8-ról. Tört. Tár 1891. 444.

⁴⁾ Szalánczy fenti levele i. m.

⁵⁾ Kászon i. m. levele Történelmi Tár 1891. 640. Héder bég szegedi szandzsák a makóiakat már jan. 22-én felhívta a meghódolásra. U. o. 452-

támadásával szemben védtelenül állottak, minél fogva a pusztítás-tól rettegő nép Csanád, Makó, Bessenyő és Nagylak környékéről elmenekült és pusztán hagyta a földet.

Evvél szemben — ámbár a király Castaldót több ízben utasította, hogy Lippa és Temesvár megerősítésére erélyes intézkedéseket tegyen,¹⁾ — a két véghely megrongált erődítményei költség hiányában még sem voltak kiépítve,²⁾ őrségeik pedig a zsold elmaradása miatt a szolgálat felmondásával fenyegetőztek.

Castaldo e súlyos körülmények között mindenek előtt Aldana-t iparkodott Temesvár és az alvidék védelmére megnyerni s miután a tábornok értesült, hogy Losonczy lemondása esetére Aldana a temesi főispánságot magára óhajtaná ruháztatni, csak-hogy őt maradásra bírhasssa, avval kecsegtette, hogy ha a főispánság további elvállalása iránt Losonczyval nem tud megegyezésre jutni, azon esetben őt az állás elnyerésében a királynál támogatni fogja.

Aldana a tábornok pártfogását minden áron megszerezni óhajtván, megmaradt, s Castaldo Temesvár és az alvidék védelmével egyelőre Aldana-t bízta meg; e czélra a királytól újabb gyalog- és lovascsapatokat kért, Kászon pasa támadása ellen pedig Gyulán akart nagyobb sereget összevonni.

Aldana e közben a királytól azon parancsot kapta, hogy Temesvárt és Lippát az ellenség közelében fekvő községekből élelemmel szerelje föl, a lippai *ágyú-öntő műhelyben* pedig a várak repedt lövegeit öntesse újjá.³⁾ Aldana a maga részéről már *február 9-én* felszólította a karánsebesi nemeseket, hogy jobbagyaikkal együtt Kászon pasa ellen fegyvert ragadjanak.⁴⁾ A karánsebesiek azonban a hadrakelés helyett maguk is segélycsapatot és löszereket kértek Castaldótól, a ki azonban kérésüket nem teljesíthette.⁵⁾

E közben Bakics Péter, Horváth Bertalan, Opperstorf János és szegedi Tóth Mihály hajdúvezér csapataiból *február* közepén,

¹⁾ Ferdinánd levele Castaldóhoz Bécsből, 1552 február 14-ről. U. o. 642—643.

²⁾ Castaldo Ferdinándhoz 1552 február 25-ről. U. o. 647—648.

³⁾ Tört. Tár 1891. 642.

⁴⁾ Aldana levele a karánsebesiekhez febr. 9-ről. Tört. Tár 1891 642.

⁵⁾ Castaldo levele a karánsebesiekhez február 15-ről. U. o. 644.

Gyulán, mintegy 6000—6500 főnyi had gyülekezett össze, mire Castaldo Varkocs Tamás váradi főkapitányt és Aldanát szigoruan utasította, hogy pusztán Temesvár és a fenyegetett végvárok megvédésére szorítkozzanak s a török elleni támadó hadművelet indításától tartózkodjanak.¹⁾

Mivel azonban a király nemsokára Bakics Péternek és Horváth Bertalannak az alvidék védelmében belátásuk szerint szabad kezet adott, azért ők Castaldo utasítását nem vették figyelembe, hanem védekezés helyett támadó hadi vállalatba fogtak s a Gyulán betegen fekvő *Patócsy Ferencz* vezetése alatti hadi tanácsban, Tóth Mihály hajdúvezér ajánlatára, a törökök kezén levő *szegeði vár* visszavételét határozták el.

E vállalat azonban — mint azt már egy más munkánkban részletesen leírtuk²⁾ — balul ütött ki; a sereg Szegednél *márcz. I-én* szétverett.

Ali budai és Kászon becskerei pasák s a szendrői bég, a szegeði harc győztese, márczius közepén Szegeden nagy sereget vontak össze, minek folytán Lippa, Temesvár s a többi véghelyek válságos helyzetbe jutottak, annál inkább, mivel Temesvár védőműveinek kijavításához, a mit a király már eddig is többször sürgetett, költség hiányában még hozzá sem fogtak.

Midőn pedig *márczius 20-án* az első biztos hír érkezett Temesvárra, hogy a táborával Belgrádnál téli szálláson levő Szokolovics Mehemed béglerbég a várat ismét meg akarja szállani, a huszárok és hajdúk, kik a zsold elmaradása miatt amúgy is elégedetlenek valának, a várat el akarták hagyni és magukat a továbbmaradásra csakis a helyettes várnagyok kérelmére szánták el.³⁾

Aldana tehát Losonczy eltávozása után mitse tett Temesvár biztosításáért, sőt Castaldónak *márczius 25-én* kijelentette, hogy addig nem megy Temesvárra, míg ott az erődítmények kiépítése be nincs fejezve és míg a tábornok oda még 600 spanyol gyalogot nem küld s Lippát elhagyva, Váradra utazott.

Castaldo most, tekintve hogy a pasák márczius végén Szege-

¹⁾ Castaldo levele Ferdinándhoz január 29-ről. U. o. 639.

²⁾ Szegeði veszedelem. Hadtört. Közl. 1891.

³⁾ Kosár Benedek és Dely Ferencz levele Castaldóhoz márcz. 20-ról. U. o. 655. l.

den és Beeskereken hadaikat még mindig szaporították, az Aldana által védtelenül hagyott két erősséget úgy a hogy biztosítandó, *április* első napjaiban *Diego Velez de Mendoza* kapitányt csapatával Temesvárra rendelte, Lippát pedig Castelluvio százados őrizetére bízta.¹⁾

A pozsonyi országgyűlésről a király, Temesvár tarthatatlan helyzetén segítettő, *márczius* végén a vár megerősítésére 2500 aranyat küldött Aldanának, ki épen Nagylakon tartózkodék. Aldana a király rendeletére most visszament az elhagyott Temesvárra, hogy a király által küldött pénzen a vár erősítését megkezdje.

Ámde az erődítményeken csupán *április 14-ig* dolgoztatott. Alig ért ugyanis Temesvárra, midőn Castaldótól azon parancsot kapta, hogy a folyton betegeskedő Patócsy által, az abaujmegyei *Boldogkő* váráért és még 8000 frtért elcserélt Gyula várát és tartozékait a király számára foglalja vissza,²⁾ mit Aldana végre is hajtott.

A király Castaldót a gyulai gazdag várjavak „ügyes” visszaszerzéséért *április 14-én* megdícserte és Gyula jövedelméből élethossziglan 2000 magyar forintot utalványozott neki,³⁾ a mi a visszafoglalást tényleg végrehajtó önző és haszonleső Aldanát teljesen elkeserítette, s valószínűleg ez volt az oka, hogy Aldana Gyuláról Temesvárra visszatérve, bosszúságában a munkálatokat április közepén beszüntette.

E közben a karánsebesi, lugosi, solymosi, nagylaki és csanádi várak a hópénz elmaradása miatt tisztségeikről lemondottak, minek folytán ezen véghelyek parancsnok és őrség nélkül maradtak.⁴⁾ Sőt a lippai és gyulai német vértések — Aldana és Oppers-

¹⁾ Castaldo április 9- és 10-ki leveleit Ferdinándhoz. Tört. Tár 1892. évf. 143—144.

²⁾ Castaldo Temesvár védőműveinek kijavítása helyett előbbre valónak tartotta Gyula kézre kerítését s erre azon jellemző figyelmeztetéssel utasította Aldanát s ez időben Gyulán tartozkodó Opperstorf Jánost, hogy résen legyenek, hogy kezükből a várát ki ne ragadják, mi — szerinte — nagyobb csapás volna, mint Lippa vagy Temesvár elvesztése. — (Castaldo levele Ferdinándhoz, márczius 26-ról. U. o. 656.)

³⁾ U. o. 144.

⁴⁾ Castaldo levele Ferdinándhoz április 2-ről. Tört. Tár 1891. 658. és Ferdinánd levele Castaldóhoz április 9-ről. Tört. Tár 1892. 143.

torf katonái is — kik hiába sürgették három-négy havi zsold-hát-ralékukat, megtagadták a szolgálatot s márczius végén a két várat odahagyva, Váradra vonultak.¹⁾

Ilyen körülmények között a király által márczius végén *Szeged* visszavételére *másodszor is* tervbe vett hadművelet megindítására, költség és hadi erő hiányában, nemcsak nem lehetett gondolni, hanem Castaldónak — Aldana vétkes önzése folytán — az alvidéki erősségek megvédésének még reményéről is le kellett mondania.

Midőn tehát a török seregek április elején mindenünnen megindultak a magyar hadszínhelyre, Temesvár s a többi alvidéki erősségek teljesen védtelen állapotban valának. Az idegen parancsnokok a várak ügyét annyira elhanyagolták, hogy a vétkes mulasztásaik okozta bajokkal a *márczius 30-án* az alsó részek főkapitányává újrolag kinevezett Losonczy vas erélye sem tudott már megküzdeni.

VIII.

AZ 1552-DIKI ORSZÁGGYŰLÉS. LOSONCZY KINEVEZTETÉSE TEMESI FŐISPÁNNÁ. ALDANA ÁRMÁNYAI.

A török fegyvereknek Temesvár és Lippánál szenvedett kudarca a büszke, világhódító szultánt haragra lobbantotta;²⁾ midőn pedig Fráter György megöletése után értesült, hogy őt a bíbornok diplomatai ámítgatásaival tévútra vezette és Erdélyt Ferdinánd kezeibe játszotta: az előző évi hadjáratnál nagyobb háborúra határozta magát.

¹⁾ Castaldo április 2-ki levele. U. o.

«Mindnyájan a zsoldot kérik — írja a tábornok ezen levelében — és én *egyebet szónál* nem adhatok. Minden elfogyott, és pénz nélkül már élelem sem szerezhető.»

²⁾ Pecsevi: I. 291. — Pecsevi becses munkájából *Temesvár megvétele*re vonatkozó előadást *Thury József*, halasi főgymnasiumi tanár úr, volt szíves lefordítani és rendelkezésemre bocsátani, miért kitünő orientálistánknak ezen a helyen is hálás köszönetemet nyilvánítom.

Nyomban fenyegető levelet írt Petrovicznak s az erdélyieknek, melyben a magyar király hadainak kiűzését és véden czének, János Zsigmondnak, rögtöni visszaültetését erélyesen követelte. Egyszermind a tatár khánt, *Oszman* pasa, karamanniai béglerbéget s a két oláh vajdát tüstént utasította, hogy a *havasalföldi* török sereghez csatlakozva, Brassó közelében késedelem nélkül üssenek be Erdélybe.¹⁾

A szultán maga a főserég élén Temesvárt megszállani, ennek megvétele után Szolnokot, Egert s a többi végvárakat meghódítani, Eger alól a bányavárosokon át a Dunának fordulva, *Ahmed* pasa második vezérrel Komáromnál egyesülni s végre az egész erővel egyenest Bécs ellen indulni szándékozott.

A szultán e nagyszabású hadi készülétei első sorban Erdélyt s az alsó részeket fenyegették, minél fogva Castaldo pénz és csapatok hiányában a segélyhadaknak minél előbb leendő útba indítását sürgette a királynál. Addig is, míg azok megérkeznek, az Oláhországba vezető szorosok védelmére *Serotin Károly* csapatát és *Ödönffy László* alvajdát 100 lovassal Brassóba rendelte. *Haller Péter* és *Urbínoi Sándor* olasz hadi mérnök által pedig a szorosokat, azok elzárására emelendő erődítmények és torlaszok építése czéljából, megvizsgáltatta.²⁾

A király az 1551-diki hadjárat tervszerűtlen kapkodásaiból okulást merítvén, a tavaszra kitörendő háború gondos előkészítése czéljából a rendeket *február 22-ére* Pozsonyba országgyűlésre hívta össze, hol *február 28-án* felhívta azokat, hogy háború esetére fejeként ragadjanak fegyvert, minden 20 jobbágytelek után — maguk költségén — *egy huszárt*, a jobbágyok költségén pedig *egy puskás gyalogot* állítsanak és minden jobbágytelek után 3 frt hadi adót ajánljanak meg.

Alig nyílt meg az országgyűlés, midőn *márczius* elején a szultán hadi készüléteiről újabb ijesztő hírek érkeztek. A szultán, a hírek szerint, seregét márczius elején Drinápolyban összevonta és

¹⁾ Mircse vajda levele Petrovicshoz, 1552 február 4-ről, továbbá Castaldo levele Ferdinándhoz Kolozsvárról, február 5-ről. Történelmi Tár, 1891. 641.

²⁾ Haller Péter levele Castaldóhoz Szebenből, febr. 18-ről. U. o. 645.

ámbár még nem volt tudható, hogy Magyarország vagy Perzsia ellen fog-e vonulni, de Erdély megtámadása már biztosra volt vehető, mivel a szultán a dobrudzsai tatárok és a bulgáriai szandzsák bégek számára *Kiliánál* a Dunán hidat veretett.¹⁾ A fősereg részére *Haramvárnál* és *Krusevácznál* (Krusócz) szándékoznak hidakat verni, mikhez a szükséges anyagot és hajókat már márczius elején összehordták.²⁾ Ezen kívül a szultán a Duna mentén temérdek élelmet halmoztatott föl, a moldvai vajda pedig szállító hajókat gyűjtetett és 70,000 köböl búzát és árpát hordatott a folyam mellett össze.³⁾

Castaldo helyzete Erdélyben a zsold elmaradása miatt szolgálatból kilépő zsoldosok eltávozása s az oláh vajdák támadó szándéka folytán tarthatatlanná vált. Az erdélyi vajdaság Báthory Endre, az alsó részek főkapitánysága Losonczy eltávozása óta betöltetlenül valának, a végvárak pedig kapitányaik lemondása és fizetetlen őrségeik elszéledése folytán üresen állottak.

Castaldo *márczius 7-én* egész erélyesen maga kérte a királyt, hogy *Glézsán Jánost* karánsebesi bánná, *Losonczyt* pedig *temesi főispánná* minél előbb nevezze ki.⁴⁾

A temesi főparancsnokság elnyerésével kecsegtetett Aldanát pedig a mellőztetésért kárpótlandó, *márczius 23-diki* jelentésében szerfölött feldicsérve, a királynak a *tábornoki* ranggal való kitüntetésre ajánlotta.⁵⁾

A márczius végeig elnyúló országgyűlési tanácskozásokban főképen Erdély biztosítása, a végvárak őrségeinek szaporítása s a

¹⁾ Haller Péter levele márczius 4-én Szebenből. U. o. 651.

²⁾ Bihari Mihály Váradról márczius 6-án írt levele. U. o. 652.

³⁾ Castaldo levele Ferdinándhoz márczius 7-ről. U. o. 652.

⁴⁾ U. o. 652.

⁵⁾ Bizonyos lehet ő felsége abban — írja a tábornok márczius 23-án Aldanáról — hogy a hadászatban való jártasságát tekintve, nálánál ezen rangra alkalmasabb egyént nem lehet találni. U. o. 656. Azonban a tábornok három nap múlva — önmagával ellenmondásba jutva — tudatta a királlyal, hogy a spanyol csapatok nem hajlandók tovább Aldana parancsnoksága alatt maradni, mivel a *szegedi csatában tanúsított szégyenletes megfutása* által katonai becsületüket bemocskolta. (Castaldo márczius 26-diki levele. U. o. 656.)

temesi főispáni szék betöltése képezte beható megbeszélések tárgyát. Különösen Temesvárért aggódtak a rendek s erősen hangoztatták azon óhajukat, hogy az alvidék ezen védőbástyáját minden áron meg kell védeni «a törökök dühe ellen». ¹⁾

Az országgyűlésen «Temesvár dicsőséges megvédéséért» hálás szavak között magasztalásokkal halmozták el Losonczyt, ²⁾ ki a szultánnak Temesvár elleni erélyes készülleteit hallva, ismét erőt vett rajta a habozás es ingadozás, hogy elfogadja-e újból a végzetes főkapitányi állást? ³⁾

Nem bizott a hadi tanács és Castaldo azon ígérétében, hogy az ostrom válságos idejében a segélyhadakkal az erősség megmentésére megérkeznek. ⁴⁾

A király tanácsosai is erősen ígérték Losonczynak, hogy Temesvárt jól föl fogják szerelni a védelemre és bőven ellátják hadi szerekkel. Ha pedig a megszállás veszélyessé válnék, akkor maga a király, vagy fia Miksa főherceg, személyes vezetése alatt a fegyvert ragadt nemzet hártítja el felöle a veszélyt. ⁵⁾

Ámde az ezen ígéretek értékét jól ismerő Losonczy aggályait nem tudták eloszlatni. Ő már a múlt évben teljesítette kötelességet — válaszolá —; a szultán serege most is erősen készül a fontos véghely ellen, a védelem sikeres előkészítésében pedig nem lehet a hadi kormánytól erélyes támogatást várni. «A ki oda (Temesvárba) zárkózik, az meghalni megy bele.» ⁶⁾

Erre a király — Tinódi szerint — pressiót gyakorolt Losonczyra s mintegy kényszerítette őt a temesi főispáni tisztség elfoga-

¹⁾ Zsámboki János: Rerum Hung. Decades. Appendix: Expugnatio arcis Temesvari. Bazel, 1568. 815. l.

²⁾ U. o.

³⁾ Losonczy nagy gondba esék — írja Tinódi — hogy megmaradjon-e tovább is állásában, mivel előtte kétséges vala, hogy Temesvárban megsegítsék. U. o. 129—130. v. s.

⁴⁾ Folyton szemé előtt lebegtek a szerencsétlen háborúk példái: a soha be nem váltott üres ígéretek — írja Forgách: 31. — Aggasztotta és lelkét kétely fogta el — írja Zsámboki — hogy majd megemlékszik-e róla az (Castaldo), a ki ez előtt is az ostrom alól való felszabadítására nem küldött hadakat. U. o.

⁵⁾ U. o.

⁶⁾ Pecsevi, ford. Thury József. Századok: 1892. évf. 669.

dására.¹⁾ A büszke főúr, a számos jeles őssel dicsekvő Losonczy-család utolsó férfi-sarja, már ekkor fiú-örököst nem remélvén, családja magvaszakadása esetére, két leányának, *Anna* és *Fruzsinnának* *fiúsítása* által akarta nevét a kihalástól megmenteni s ezen kérelmét épen ez országgyűlésen terjesztette a király elé. Igen valószínű, hogy a királyi udvar köréből bizalmasan tudatták Losonczyval, hogy ezen kérelmének teljesítését — mi pusztán királyi kegytől függött — csak azon esetben remélheti, ha a temesi parancsnoki tisztséget tovább is megtartja.

Családja nevének fentartásán kívül a hazafiúi kötelesség is ösztönözte Losonczyt, ennél fogva a hadi tanács kérelmének engedett s «bizalmát a király és rendek ígéreteibe helyezve», az akkori viszonyok között valóban veszélyes tisztséget újból elfogadta.²⁾

A király *márczius 30-dikán* Báthory Endrét erdélyi vajdává, Losonczyt pedig temesi főispánná s az alsó részek főkapitányává kinevezte.³⁾ Losonczynak — kinevezési okmánya szerint — 500 lovas és 200 gyalog tartására járt hópénz a király kincstárából, s a király megígérte, hogy ezen csapaton kívül Temesvárbán még 500 lovast és 300 gyalogot fog tartani a kincstár költségén.

A király Báthorynak adott utasításában egyebek közt azt is kötelességévé tette, hogy Castaldo- és Losonczynak a hadviselésben segélyükre legyen.⁴⁾ Azonban merőben irónia volt, hogy a válságos időben, midőn a hazafias rendek a török hódítás által fenyegetett Erdélyt szintén erélyes és önfeláldozó egyén védelmére akarták bízni, a király a köszvény által teljesen megbénított Báthoryt nevezte ki erdélyi vajdának, a mi az egykorúakban szánalmat vagy megütközést,⁵⁾ Losonczyban pedig éles visszatetszést keltett.

¹⁾ Erre nézve Tinódi így czéloz:

Igen nagy gondba jó Losonczy esék,
Kétségös vala, hogy megsejllének:
De az királytól igen megfélemlék,
Tisztöt felvenni ő készerítették.

129—132. v. s.

²⁾ Zsámboki és Forgách: u. o.

³⁾ Fraknoi: Magy. Országgyűl. Emlékek. III. 345.

⁴⁾ Ferdinánd utasítása az erdélyi vajdai teendőkről Báthoryhoz. Magy. Tört. Tár. XIX. köt. 6. l.

⁵⁾ Forgách: 31.

A míg azonban Losonczy kineveztetését általános helyeslés és öröm kísérte, addig az álnok, kétszínű Castaldo — kívül a király *április 9-dikén* tudatta, hogy a «hőslelkű» Losonczyt tette az alvidék főkapitányává — e fölött ugyan tetszését fejezte ki a királynak, de nem állhatta meg, hogy gyanúsítani szerető egyéniségénél fogva Losonczyt a király előtt *április 10-én erőszakoskodónak és fosztogatónak* ne bélyegezze.¹⁾

Az országgyűlés a szultán támadó háborúja esetére minden 10 jobbágytelek után — a nemesség költségén — egy huszárt, 20 telek után pedig a — jobbágyok költségén — egy puskás gyalogot, hadi költségül minden jobbágy után 3 forintot szavazott meg. Egyszersmind kimondatott, hogy szükség esetén a nemesek jobbágyaikkal együtt tartoznak fegyvert ragadni, de csak akkor, ha a király, vagy fia, Miksa főherczeg áll a sereg élére.

A király eltávozása után maguk a rendek is márczius 30-án Pozsonyból nagy sietve haza oszoltak.²⁾

Losonczy ezután *Csejte* várában családi ügyeit elintézte. Nejétől, leányaitól és barátaitól: *Török Ferencz, Perényi Gábor* és *Országkristóftól* elbucszott, valamint várnagy-tisztartóitól is «végbucsut vett». ³⁾ Azon férfiás elhatározással, hogy katonai hírnevén és hadi dicsőségén, még ha életét kell is áldozatul vinnie, sem enged szennyfoltot esni,⁴⁾ a főparancsnokság átvétele céljából április közepén pankotai várkastélyába utazott.

E közben a király az alvidéki főkapitányságot kérő Aldana küldöttét: *Benedito de la Rea*-t azon értesítéssel küldte vissza urához, hogy az országgyűlés nyiltan követelte, hogy a király a fontosabb hivatalokat ne bizza idegenekre, minél fogva a kért tisztséget nem ruházhatta rá. Azonban nagy szolgálatot tenne Aldana, ha

¹⁾ «Hogy ő felsége a temesi főispánságot Losonczyra ruházta — írja Castaldo *április 10-én* Ferdinándnak — nekem tetszik, csak hogy most már ő a szokott fosztogatásoktól (a solitis rapinis) tartózkodjék, a mi neki nehezére fog esni...» Azt hiszi, hogy ha Losonczy ezután is így viseli magát, a nép nagy része a törökökhöz pártol. Tört. Tár. 1892. 143.

²⁾ Fraknói: i. m. III. 334—336.

³⁾ Tinódi: i. m. 138—144. v. s.

⁴⁾ Zsámboki: i. m. 815.

ennek daczára sem távozik el az alvidékről, hanem ezután is mindenben hűséggel szolgálja a király ügyét.¹⁾

Ámde az eddigi szolgálatait valódi értéküknél túlbecsülő zsoldos vezér a király eljárásában mintegy Losonczy érdekében történt mellőztetését látta és titkos ellenségévé lón a temesvári hősnek, a kit ezen időtől mintegy diadalmas vetélytársának tartott. Ennél fogva a hadi ügyekben nemcsak Losonczy ellen dolgozott és vele gáncsoskodott, hanem minduntalan gyanúsító följelentést tett ellene.

Egyebek közt ő is, mint Castaldo, azon hamis vádat koholta Losonczy ellen — ki még főispáni székét el sem foglalta — hogy katonái a ráczokkal versenyt fosztogatják a népet s a temesvári erődítésre behajtott jövedelmeket elprédálják.²⁾ Ezen rágalmak által kellemetlenül érintett Miksa főherczeg azt határozta, hogy Losonczyt megint katonáinak fosztogatásaiért.³⁾

Ezután a remélt főtiszti állástól elesett haszonleső condottieri a Gyulához tartozó gazdag várjavakat szerette volna minden áron megszerezni. Ezen czélból április végén *két ízben* is kérte Miksa főhget,⁴⁾ hogy a már kezéhez vett Gyulát a szomszédos három vármegyével és Lippával együtt rendelje az ő parancsnoksága alá, mire a főhg *május 16-án* arról értesíté, hogy kérelmét a király majd fontolóra veendi.⁵⁾ Azonban a király a kapzsi külföldi tiszt kérelmét nem teljesítette és kijelenté, hogy szolgálatait másképen fogja jutalmazni.⁶⁾ Egyszersmind Temesvár védműveinek kiépítésére újból 5000 frtot küldött Aldanának, kitől még Losonczy ez időben nem vette át az erősséget.

A Zarándmegye által az egi püspökségnek fizetendő *egyházi tizedet*, a mit Aldana Gyula és más vég helyek erősítésére kért, szintén nem kapta meg,⁷⁾ mivel azt a király rendelete értelmében Losonczy

¹⁾ Villela de Aldana emlékirata. Dr. Márkynál: i. m. I. 547.

²⁾ Aldana levele Castaldóhoz április 26-ról. Tört. Tár. 1892. 146.

³⁾ Miksa levele Castaldóhoz, május 9-ről. U. o. 148.

⁴⁾ Aldana április 22-én és május 1-én írt levelei. U. o. 149.

⁵⁾ Miksa levele Aldanához, május 16-ról. U. o.

⁶⁾ Villela de Aldana emlékirata u. o.

⁷⁾ Miksa fenti levele. U. o.

a keze alatt levő várak védelmi karba állítására használta föl, mi még inkább fokozta Aldana gyűlöletét a temesvári hős iránt.

Ezen kudarczaihoz még az is járult, hogy Miksa főhg *május 16-án* megintette, hogy teljesíthetlen kívánságai helyett Temesvár s az alvidéki erősségek védőműveinek mentől hamarább leendő bevégzésére törekedjék.¹⁾ Ő azonban, bár a király által két ízben is küldött pénznek²⁾ még *felét* sem fordította az erődítésre, sőt az építkezést hirtelen beszüntette, még is *május 22.* körül újból pénzért fordult Castaldóhoz.³⁾

Losonczy már *április közepén* értesült kémeitől, hogy Szokolovics Mehemed ismét készül Temesvár ostromára, miből azt következtette, hogy a szultán a hadat ez évben nem fogja személyesen vezényelni.⁴⁾ Utóbb *május* elején tudomására jutott, hogy a szultán Perzsiával még nem békelt meg, s a Magyarország ellen mozgósított sereg *szerdárjává*, a hadviselésben kiválóan jártas és gazdag tapasztalatokkal bíró *Ahmed pasa*, második vezírt nevezte ki.⁵⁾

Ennélfogva Losonczy május közepén az alvidéki erősségek állapotának megvizsgálására indult.

Az Aldana kezén levő Gyulán sok rendetlenséget talált, a lovasság fölszerelése gyarló és hiányos vala.⁶⁾

Ez alkalommal Aldana a temesvári őrség létszámkimutatásával együtt a vár megerősítésére küldött 5000 frtból csupán 1200 frtot adott át Losonczynak.

Mivel pedig ezen összeg az épülő félben levő védművek befe-

¹⁾ U. o.

²⁾ Aldana először márczius végén 2500 aranyat, másodsor pedig május közepén 5000 frtot kapott Temesvár erősítésére.

³⁾ Miksa levele május 22-ről. U. o. 150.

⁴⁾ Losonczy bizalmas barátja, *Batthyány Ferencz* kir. tanácsos 1552 *április 18-án* azt írja Mária királynénak: «... Egyébiránt tegnap kaptam meg Losonczy István temesi főispán levelét, a ki azt írja, hogy a *béglerbég* ismét ostromolni készül Temesvárat, a mi arra mutat, hogy a szultán ez évben nem jő be személyesen . . . » (Brüsseli okmánytár: II. 331.)

⁵⁾ V. ö. Amhát pasának a filippopolisi táborból május elejéről írt levelét Patócsy Ferenczhez. U. o. 147. Továbbá a sophiai táborból Kendy Antalhoz, Somlyai Báthory Endréhez stb. leveleit. U. o. 148.

⁶⁾ Losonczy levele a Ferdinándhoz Pankotáról május 18. és 29. közt. U. o. 149.

jezésére *s a létszámkimutatás szerint* 950 emberből álló őrség ¹⁾ több havi hátralékos zsoldjának fődözésére nem volt elég, azért ezt Losonczy azon kéressel jelentette be Castaldonak, hogy az alvidéki erősségek fölszerelésére *s a csapatok zsoldjára* késedelem nélkül pénzt küldjön. Temesvárt a nemesség és polgárok a parancsnokság átvételére érkező hős főispánjukat nagy lelkesedéssel várták, *s a fényes küldöttség, mely eléje vonúlt, öröm és hála szavaival mondott köszönetet Losonczynek, hogy a fontos tisztséget ismét elfogadta.*²⁾ A polgárok a városba vonulás alatt «a várva-várt viszontlátás» alkalmával harcziás kedvükben lelkesedve riváltak, hogy nincs az az ellenség, a melylyel Losonczy zászlaja alatt a szembezállástól visszariadnak.³⁾

Ámbár Losonczy az országgyűlésen úgy értesült, hogy Temesvár és Lippa erősítése szépen halad előre, most azonban megütközve tapasztalta, hogy a védőművek helyreállítása épen csak meg van kezdve *s a munka épen akkor is szünetelt.*

Az őrség fölött tartott mustrán pedig 950 ember helyett csak 400 lovaszt talált és kitűnt, hogy jóllehet Aldana zsoldot 700 lovas után vett föl, még is ezen 400 ember zsoldját sem fizette pontosan.

E miatt Losonczy az erősségek védtelen állapotáról és őrségeik elégedetlenségéről *május 29-én* Pankotáról azon jelentést írta a királynak, hogy jóllehet Temesvárt «in registro» 750 lovas van kimutatva, de ő csak 400-at látott, a többi végvárban pedig csupán

¹⁾ Ezen kimutatás szerint Temesvárt a következő csapatok voltak — papiroson :

Losonczynek	300 lovasa
Perez Alfonzónak	200 «
Perényi Gábornak	100 «
Serédy Györgynek	100 «
Forgách Simonnak	50 «
Magyar hajdú	—	200 gyalog
				Összesen	950 fő

és ebben 750 lovas. (Losonczy levele Ferdinándhoz Pankotáról május 29-ről. U. o. 151.)

²⁾ Tinódi: i. m. 145—148. v. s.

³⁾ Zsámboki: i. m.

mintegy 500 lovas van. Azonban ezek is lázognak s a szolgálatból ki akarnak lépni, mivel már *négy hónap* óta nem kaptak zsoldot. Továbbá panaszt emelt Aldana ellen, ki Temesvár építésére az 5000 frtból alig adott át 1200 frtot s e miatt az építés most is szünetel.¹⁾

Ezután Losonczy Pankotán Beeskerek megszállására ismét intézkedést tett.²⁾ E célból csapatokat vont össze és *Tóth Mihály* által a nyírségi hajdúkat is meg akarta nyerni a vállalatra. Azonban Aldana a gyulai őrségben szolgáló *Tóth Mihálynak* meghagyta, hogy Losonczy parancsának ne tegyen eleget.

E miatt Losonczy *május 31-én* kénytelen volt a királynál Aldana ellen azon följelentést tenni, hogy Aldana háborgatja őt tisztében, kezet vet az adóra, s a *Temesvár erődítésére küldött összeget másra fordította*, minélfogva Aldana megfenyítését kérte, vagy pedig azt, hogy Aldanát vagy őt más parancsnokságra helyezék át.³⁾

Ugyanezen időben a magyar határra felvonuló török seregnek két szandzsák bég Orsováról emberek által vontatott hajókon élelmet szállított; a fődözetet *Éliás oláh* vajda 7000 harczoza képezte. Egy másik török sereg pedig Haramvárnál a hid elkészítését várta, hogy annak befejezése után a Dunát azonnal átlépje.

Losonczy a hajóhúzókat védő oláh csapat szétugrasztása s a haramvári híd lerombolása céljából május végén a várakból hir-

¹⁾ Losonczynak május 18—29. között, továbbá Pankotáról 29-én a királyhoz írt levelei. U. o. 149. 151.

²⁾ Ha nem is sikerül a beeskereki vár visszafoglalása — gondolá Losonczy — legalább a beeskereki ráczokat vagyonaikkal, nejeik- és gyermekeikkel kiszabadítja a török uralom alól s a király országába telepíti át, hogy ne adózzanak a törököknek. — Dr. Szentkláray: i. m. 35.

³⁾ Tört. Tár. 1892. 152. — Miksa főherczeg Beeskerek megszállására vonatkozólag *június 4-én* azt felelte Losonczynak, hogy ő helyesli szándékát, ha azt veszély nélkül végre lehetne hajtani; minthogy azonban a vállalat — ha sikertelen leend — nem csekély kárt vonhat maga után, azért azt javasolja, hogy *Castaldo és Aldana tanácsa nélkül semmibe se fogjon*. (Miksa levele Losonczyhoz június 4-ről, Pesty Frigyes gyűjteményében.)

Így azután Losonczy, ámbár a gyors cselekvés embere volt, ezen vállalattal is kénytelen volt felhagyni, mivel minden lépéséhez előbb *Castaldo* vagy Miksa főherczeg jóváhagyását kellett kikérnie, a mi működésében teljesen megbénította.

telen hadat vont össze, azonban Aldana a vezénylete alatt álló spanyol csapatokat állomásaikra visszaparancsolta és így a hadat erőszakosan feloszlatta.¹⁾

Ezen gáncsoskodás méltán háborította föl Losonczyt, ki *június 2-án* panaszkodva azt írta Miksa főhgnak, hogy Aldana a hadi ügyekben — a hol csak teheti — szándékosan ellene cselekszik és újból kérte Aldanának az alsó részekből való áthelyezését.²⁾

Azonban a király és Miksa főhg éppen Aldana ármánykodása és hamis vádjai folytán eddig kedvezőtlen véleményben voltak Losonczy iránt s az ő jelentéseinek nem adtak föltétlen hitelt. Midőn pedig Castaldo Aldana- és Losonczynek pénzt kérő leveleit Beesbe küldte, azok a királyban és főhgnél erős megütközést keltek. Azon éles gyanújuk támadt Losonczy iránt, hogy *a pénzt nem fordította arra a célra, a melyre kapta.*³⁾

Ennélfogva Miksa *május 22-ki* levelében csudálkozását fejezte ki Losonczynek a fölött, hogy azon 5000 frt, mit a király minapában neki kifizettetett, immár elfogyott és hogy Temesvárt csekély létszámban van őrség. Azt hiszi, hogy «újabb penzkéréssel a királynak kellemetlenséget okoz, s azon királyi kegyenél fogva, melylyel irányában ő felsége minden időben élni szokott, nem fogja tőle jó néven venni.» Végül számadást kért az 5000 frtról és intette, hogy a föld népét katonái által háborgatni ne engedje.⁴⁾

A főhg leveléből Losonczy meggyőződött, hogy itt ismét az álnok — mellőzött vetélytárs rágalma működik.

Éppen azért *június 3-án* a főhghez írt levelében erélyes és önérzetes hangon utasítá vissza a rágalmozó vádjait, mintha ő hűtlen szolgáló volna és hogy kevesebb katonát tart, mint a mennyire zsol-

¹⁾ Pesty Frigyes: A szörényi bánság tört. I. 55. II. 137.

²⁾ Tört. Tár. 1892. 153.

³⁾ «Nem tudjuk — írja Miksa főherceg *május 22-én* Castaldónak — hogy mi módon merészkedtek (t. i. Aldana és Losonczy) most ezen czímen (hoc nomine) tőled penzküldést sürgetni» — miután ő felsége a király elegendő pénzt küldött nekik, *(ha ugyan arra a célra fordították, a melyre kapták)*. Neheztel a miatt, hogy Temesvár erődítését *ex abrupto* beszüntették; ennélfogva az az óhajta, hogy *a temesvári védművek befejezéséhez összehívandó újabb országgyűlésen a rendektől pénzsegélyt kell kérni.* U. o. 151.

⁴⁾ Miksa levele Losonczyhoz *május 22-ről.* U. o. 150.

dot húz. Eltávozásakor Temesvárban s a többi végházakban lovast és gyalogost köteles számban (1500 fő) hagyott, de a katonák nagy része a negy havi zsold-hátralék miatt elszéledt.

«Fejem es összes javaim ő felsége kezeiben vannak — így fejezte be sorait Losonczy — és csak azt az egyet tudom, hogy hűségesen teljesítem kötelességemet.» ¹⁾

Losonczy férfias nyilatkozatának meg volt a kellő hatása: az ármánykodó *mastro di campo*-t leálezáta.

Erre Miksa *június 9-én* tudtára adta Aldanának, hogy *Losonczy tisztázta magát a vádak alól*, a melyeket ellene ő emelt volt. *Megintette továbbá Aldanát*, hogy a temesi főispánnal barátságban éljen és kölcsönösen segítsék egymást. *Ne magán ügyekkel*, hanem ő felsége s az ország ügyeivel foglalkozzék és főképen ne avatkozzék a temesi főispán katonai hatáskörébe. ²⁾

A megalázott ellenfél elfojtott haraggal várta a megtorlás idejét.

CZÍMER KÁROLY.

¹⁾ Tört. Tár. 1892. 153.

²⁾ U. o. 154.